

להלכה, הנה נשאל הגרש"ז אויערבך זצ"ל (מנחת שלמה לב. תשובה לגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל, בספרו גשר החיים ח"ב), בדבר חובש מומחה, האם רשאי להזריק זריקות לאמו. וצידד להתר על סמך כמה טעמים, וזה תורף דבריו:

אף על פי שהיה נראה לכאורה שיש לחוש להחמיר כשיטת הבית-יוסף שאפילו בדליכא אחר אסור, מה גם שיש לאותה אשה בעל החייב ברפואתה, ומה לו לבן להכנס לספק שגגת חנק, מכל מקום כיון שלפי דעת הרמב"ם ודעימיה, שכמותו פסק הרמ"א, מה שמנעו החכמים את בניהם זהו חומרא בעלמא כשיש אחר, וכיון שהבן יעשה את הזריקות בחנם, ואין אחר שיעשה בחנם — הרי זה נחשב כליכא אחר' (והביא סעד לכך מהרב 'יפה ללב').

ועוד, אפילו לדעת האוסרים הלא טעם האיסור שמא תוך כדי טיפולו יחבול במקום אחר ללא צורך, וזה שייך בהקזה ובהוצאת קוף וכדו', אבל הזרקת זריקות שעל פי רוב אינה עושה חבורה כלל, מסתבר שאין להחמיר.

ועוד צירף לזה דברי המנחת-חינוך (מה) שאם האב או האם מוחלים בפירוש [גם על הטעות אם תארע] ומצוים לו על זה — אינו עובר כלל. וכתב להוכיח כשיטה זו. ואם כי מדברי הפוסקים לא משמע כן, מכל מקום דברי סברא הם שאין לחוש במקרה כזה ל'שגגת חנק', ויש לצרפם כסניף להלכה. ובשו"ת שבט הלוי (ח"י קנט) לא התיר הדבר אלא אם הבן יעשה הפעולה טוב יותר מהאחר [שבאופן זה נכלל בגדר 'ליכא אחר' שפסק הרמ"א להתיר]. או באופן שאדם אחר יטול שכר מופרז מאד על השכר הרגיל.

א. סברת הפוסקים שאין מחילה מועילה, מתבארת בספר משך חכמה (תבוא כו, טז), שפרש קרא ד'ארור מקלה אביו ואמו' מלשון קלות, שמקניטו ומצערנו מפני שידע שאביו ימחול לו, שהרי הוא חס על עונשו של הבן, ולכן אררו על כך. וזו הסיבה שרב ומר בריה דרבינא מנעו בניהם, ולא מחלו להם מראש, דקאי בארור. ע"כ.

וכן נקטו כמה אחרונים בפירוש, שאין מועילה מחילה לגבי הכאה — בטורי אבן מגילה כת. וכן בשו"ת פרי יצחק (ח"א סוס"י נד) נקט כדבר פשוט שאין שייכת מחילה גבי הכאה, ואפילו לענין חובל בחברו צידד שלא יועיל לענין ה'לאו' [ותמה שם על הטו"א שהשוה הכאה לבזיון]. וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ב קיב, ד; ח"ה, קונטרס המצוות כד, ב; ח"י קנט) תמה על דברי המנ"ח, שנראה מן הגמרא ומן הפוסקים שאין מועילה מחילת האב לענין הכאה.

ב. לכאורה נראה שהגרש"ז לא דיבר אלא בזריקות רגילות [ולא רק בזריקה לשריר או לשכבה התת-עורית, שאין מצוי כלל שיוציא דם. אלא נראה שאפילו זריקה לוריד, הגם שתמיד יוצאת טיפת דם לאיבוד, נראה כיון שזה מצורך הרפואה וא"א בלאו הכי, אין לחוש], ואולם 'פתיחת וריד' לצורך החדרת תרופות וכיו"ב, נראה שדומה ממש להקזת דם דאיכא למיחש שמא לא יכוין בוריד, כמו שמצוי הדבר הרבה, וכמפורש חשש זה בחדושי הר"ן. ונראה שאין לחלק בין מומחה יותר לפחות, שלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין. וצ"ב בפוסקים.

ג. ע"ע שו"ת דובב מישרים ח"ב סוס"י ד; שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג לו, ד"ה והנה כפי; חו"מ ח"ב סו; שו"ת שבט הלוי ח"ב קיב, ג.

דף פה

'בעו מיניה מרב ששת: בן מהו שיעשה שליח לאביו להכותו ולקללו? אמר להם: ואחר מי התיירו?! אלא כבוד שמים עדיף, הכא נמי כבוד שמים עדיף... תא שמע, היוצא ליהרג... מאי הוי עלה? אמר רבה בר רב הונא...' — שתי שיטות יש בראשונים בפירוש הסוגיא; יש מפרשים שכל הנידון

בסוגיא — הן בשאלה והן במסקנת רבה בר רב הונא — עוסק באופן שהאב עשה תשובה והריהו בכלל 'עושה מעשה עמך', אבל בלאו הכי הלא ממעוט מן הכתוב שאין חייבים על קללתו [וגם על הכאתו — לפי מה דמקשינן הכאה לקללה], הלכך מותר אף לכתחילה. (כך היא שיטת התוס' ביבמות כב: ד"ה כשעשה. וכ"ה בחדושי הר"ן כאן).

[בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א קלד) הקשה על שיטה זו, כיצד השוה רב ששת מסברתו אדם אחר לבנו, שכשם שבאחר התירו משום כבוד שמים הכי נמי בבן, והלא כשבאו להוכיח מהברייתא ד'היוצא ליהרג ובא בנו והכהו וקיללו... דחו ואמרו ש רב ש שת מעמיד בשעשה תשובה, ומה שבבאחר פטור היינו משום שאינו 'מקוים שבעמך', ואעפ"כ בבנו חייב 'מידי דהוה לאחר מיתה' — ואם כן, מדוע לא נאמר חילוק זה עצמו לענין הכאה וקללה של שליח ב"ד, וכיצד הוכיח מאחר לבנו? אמנם יש לחלק בשופי, כיון שהברייתא מדברת בהכאה וקללה שאינה של מצוה, ובוה יש חילוק בין אחר לבן מצד 'מקוים שבעמך', ואילו רב ששת דיבר כשעושה שליחות בית דין בהכאתו או קללתו, ועל כרחך שהותר לאחר משום כבוד שמים עדיף [ואין שייך בוה התר דאינו מקוים שבעמך, שהרי אין מדובר כלל שהולך למות אלא במלקות ובנידוי בעלמא], ובוה סבר רב ששת שאין חילוק בין בנו לאחר. וצריך לבאר כוונת האג"מ שהקשה].

שיטה אחרת יש (כן היא דעת הרמב"ם (ממרים ה, יג) והר"ף והרא"ש (יבמות כב.) — הובאו בכס"מ ממרים ו, יא. וכתב באג"מ שם שכן נראית שיטת רש"י) שרב ששת, וכן רבה בר רב הונא ותנא דבי רבי ישמעאל, דיברו כולם בשלא עשה תשובה, כסתימת הדברים, ורב ששת התיר הכאתו וקללתו. ולבסוף הסיקו לאסור. ואף על פי שהתמעט 'אינו עושה מעשה עמך' — לא נתמעט אלא מחיוב עונש, אבל איסור יש.

א. לא מבואר מקורו של האיסור. ובחזון איש (סנהדרין יט, ה) תמה בדבר ולא תירץ. ובאבי עזרי (חמישאה. ממרים ה, יב) מובאת סברא חדשה: אמנם מן ה'לאו' נתמעט אינו עושה מעשה עמך, דהתם כתיב 'בעמך לא תאר' וממילא גם התמעט מעונש, שהרי אין עונשים אלא כ'מזהירים, אך היות ובקרא דעונש 'מקלל אביו ואמו מות יומת' אין בו מיעוט לאינו עושה מעשה עמך, שומע אני איסור מקרא זה עצמו, שהרי העונש מורה על איסור. ואם כי אין מענישים בפועל מאחר ואין אזהרה, עכ"פ איסורא מיהא איכא. עכ"ד. [וע"ע משאת המלך יבמות כב:].

ולכאורה היה נראה באופן פשוט יותר, שמצינו מקור לאיסור מקרא ד'ארור מקלה אביו ואמו', שהרי אין שם מיעוט ד'בעמך'. וצ"ב.

ב. במנחת חינוך (רלא) כתב שאף בקללת שאר אדם, יש איסור אפילו ברשע, אם כי ממועט מהעונש. ובאבי עזרי (ממרים ה, יב) חלק על כך, שהרי נתמעט בלאו זה ומנין לנו לחדש איסור. וכן מבואר לכאורה מפשט דברי התוס' בב"מ מח: ועתוס' מו"ק יד: (ד"ה מהו) שעמדו מנין שנידוי דוחה לאו דמקלל חברו. וכתבו שמה מסוטה ילפינן או משום עשה דרבים. וצ"ב בדבריהם הלא באינו מעשה עמך לא נאמר הלאו (ע' גליוני הש"ס לר"י ענגיל ב"מ מח) — אך אפשר שנקטו דמ"מ איסורא איכא. ומוכח לכאורה מדבריהם כהמנ"ח.

ובשו"ת אבני נזר (יו"ד תסא, ב) נקט שלא נתמעט 'אינו עושה מעשה עמך' אלא לענין הדבר שמרשיע בו, אך לא לענין צערו ואונאתו בשאר דברים. וע' בחדושי אגדות מהרש"א יומא לח: ובמובא ביוסף דעת ב"מ מח:

ג. באגרות משה (יו"ד ח"א קלד) האריך בענין זה וכתב שלפי דעת הרמב"ם ורש"י שמצינו חילוק ב'אינו עושה מעשה עמך' בין האיסור לחיוב, י"ל שגם בשעשה תשובה, והאב מחויב מיתה והבן הרגו — אעפ"י שעשה איסור אינו נהרג על כך. ואילו לשיטת התוס', כיון שלא מצאנו חילוק בין האיסור לעונש, אין לנו לחדש זאת, והבן שהרג את אביו חייב מיתה — לפי מסקנת הגמרא.

ד. האחרונים העירו, כיון שאין אזהרה מיוחדת למכה אביו ואמו או למקללם, אלא היא כלולה באזהרה הכללית של כל אדם, אם כן כיון שמיעוטו מ'בעמך לא תאור' מי שאינו מקוים בעמך, כיצד הבן נענש אם היכה או קילל את אביו היוצא ליהרג, והלא על האופן הזה לא נאמרה אזהרה (כן העיר במנחת חינוך מז, ד רס ועוד)? ונאמרו כמה דרכים בבאור הענין: המיעוט ד'בעמך' לא נאמר במקום הלאו עצמו, 'פן יוסיף', הלכך עצם הלאו נאמר בכל אופן אעפ"י שאינו מקוים שבעמך,

אלא שבאדם רגיל ישנה הפקעה מכתוב אחר, אבל באב נשאר הלאו (אג"מ שם); —
 אעפ"י שמדה היא בתורה שלא ענש אלא אם הוזהר, מ"מ לאחר שהכתוב הוזהר אין בהכרח שהעונש תלוי דוקא בכל תנאי
 האזהרה (מנחת שלמה פא. וצידד מזה חידוש דין לענין עונש המוציא שם רע, באופן שלא קיים הלאו ד'לא תלך רכיל' כגון
 באשה שאינה עושה מעשה עמך); —
 הגם שה'לאו' נלמד מ'פן יוסיף', מאחר שמפורש עונש באב ואם, הרי זה כמו שנכתבה אזהרה שם, וזה הטעם שהרמב"ם מנה
 קללת הורים והכאתם כמצוות נפרדות ואינן כלולות במצוות קללת והכאת שאר כל אדם, הגם שהמקור בתורה באזהרה אחת
 (אבי עזרי קמא, חובל ומזיק ה,ג).

'מהו שיעשה שליח להכותו ולקללו? א"ל: ואחר מי התירו...' — רש"י פרש ש'קללה' שאמרו —
 הכוונה לנידוי (וכן פרש הרמב"ם בהל' ממרים ה,ג).
 מכאן הביא בחזון איש (סנהדרין כ,ז) סיוע למה שחידש שם שהמקלל לחברו ללא שם או כינוי, עובר
 ב'לאו' דאורייתא. ולא מיעטו (ע' לעיל סו.) אלא לענין עונש מלקות, אבל איסור לאו יש בכל אופן.

'מאי פטור דקאמר, פטור ממון. מכלל דבנו חייב בממון? אלא בדינו, הכא נמי בדינו' — כל זה
 מדברי המקשה ואין כאן מקשה ומתריך אחר. ולכן אין שייך להקשות כאן דקארי לה מאי קארי לה (כסא
 רחמים).

**(ע"ב) 'שיכול הואיל וחייב במכה במקלל, מה מכה אינו חייב אלא מחיים אף המקלל אינו
 חייב אלא מחיים, ועוד קל וחומר, מה מכה...'** — עיקר סמיכתו על ה'קל-וחומר', שהואיל
 ומצינו קולא בהכאה מבקללה, לא היה לנו להתמיר במקלל יותר מבמכה, והיה צריך לפטור את המקלל
 לאחר מיתה. ואעפ"י שהמכה לאחר מיתה פטור משום סיבה מציאאותית, שאין שם חבורה, מ"מ כיון
 שבסופו של דבר דין המכה קל, היה להקל גם על המקלל מכה 'קל וחומר' [וכן המשנה נקטה זאת
 כ'חומר' במקלל].
 ואולם לולא ה'קל וחומר' אין שייך ללמוד מקלל ממכה לפטור לאחר מיתה, שאין דנין אפשר [מקלל,
 ששייך לאחר מיתה] משאי אפשר [מכה] (עפ"י חרושי הר"ן).
 אמנם זה דוקא למאן דאמר 'לא מקשינן הכאה לקללה', שכן סוברת הברייתא, אבל למאן דאמר מקשינן, גם ללא הקל-וחומר
 נראה לכאורה שהיה לנו להקיש שנים ולפטור מקלל לאחר מיתה, לולא לימוד מיוחד [וכעין שמצינו כי האי גוונא בהקש כגון
 'מה טביחה ע"י אחר אף מכירה ע"י אחר' הגם שמכירה אינה שייכת באופן אחר, וכהנה רבות].
 ואולם לפי הפירוש הראשון כתב רש"י לעיל (בע"א ד"ה מקשינן) שאין זה הקש אלא 'מה מצינו', לכאורה אין צורך בלפוטא
 מיוחדת למקלל לאחר מיתה. אך אין זה נכון שהרי הו"א לפטור משום שאינו 'מקום שבעמך' כדכתבו התוס'.

'זתיפוק ליה מאיש איש? — דברה תורה כלשון בני אדם' — זה תואם עם מה שאמרו בראש המסכת (ג):
 'רבי יונתן, לישנא דעלמא נקט כדאמרי אינשי מאן דאית ליה דינא ליקרב לגבי דיינא'. ורבי יאשיה שם אינו סובר כן. הרי
 הולכים הם לשיטתם האם נקט הכתוב כלשון בני אדם אם לאו.

'עימור פחות משוה פרוטה איכא בינייהו' — יש לפרש שנחלקו בהגדרת עימור שאמרה תורה, האם משמעו
 עבדות ושימוש גרידא או ניצול הנגנב למטרת רווח כספי. וכך היא דעת רבי יהודה, ואפשר שהבין כן משום דבר הלמד מענינו
 — 'התעמר בו ומכרו', שני סוגי רווחים שעושה בנגנב.

ומובן היטב לפי זה על סמך מה פרשו מחלוקת תנא קמא ור' יהודה באופן זה דוקא [ומדוע תנא דמתניתין סתם ולא פרש, והרי לא אמרו 'חסורי מחסרא] — שכן משמע מדברי ר' יהודה במשנה: 'עד שיכניסנו לרשותו והתעמר בו, שנאמר 'התעמר בו ומכרו' — לאיזה צורך הביא 'ומכרו' ומאן דכר שמה? אלא שמ'ומכרו' למד על ה'והתעמר בו' שמדבר על עימור רווחי, דומיא דמכירה (שמעתי).

'מכרו ועדיין ישנו ברשותו פטור' — רש"י פרש שהוא עדיין ברשות הנגנב ולא הכניסו הגנב לרשותו [והרי זו 'מכירה' ללא 'גניבה', מקביל לרישא — גניבה ללא מכירה]. ומשמע שאם הוא ברשות הגנב חייב, הגם שלא עבר לרשות הלוקח [וכן דייק הרמב"ן (שמות כא, טז) בשיטת רש"י].

וכשיטתו זו כתב רש"י בפירושו לתורה (שם) שהכתוב **והתעמר בו ומכרו ונמצא בידו משמעו** כבר נמצא ביד הגנב לפני שמכרו, כלומר שראו עדים שהיה בידו. [ומבחינת הלשון יש סיוע לכך כיון שלא הוזכר הקונה בכתוב, ולכן סובר שאין לפרש 'ונמצא בידו' של לוקח].

ואולם הרמב"ן (שם) פרש **ונמצא בידו** — של הלוקח, וזו כוונת הברייתא, שאם עדיין הוא ברשות הגנב ולא עבר לרשות הקונה — פטור ממיתה.

א. ע' בספר אבי עזרי (תליתאה. גניבה ט, ב) שהביא סייעתא לפרש"י מהגמרא להלן, ואולם הוכיח מהמכילתא כדברי הרמב"ן. ונשאר ב'צע"ג' בכל הענין.

ב. נראה לכאורה שאם לא היה ברשותו של הגנב אלא מיד הוציאו מרשות הגנב לרשות אחרים, באופן שגניבתו ומכירתו באות כאחת — פטור, שהרי אין כאן עימור אצל הגנב.

וכיו"ב יש לעיין לפי מה שאמרו להלן שצריך שיוציאו מרשות אחיו, כיצד הדין כשהאח גנבו והתעמר בו ומכרו לאחר — האם יתחייב על שעת ההוצאה לאחר, שייחשב שגנב ומכר באותה שעה, או שמא כיון שהעימור קדם להוצאה מרשות האח — פטור.

לגוף הלימוד שצריך שיכניסנו לרשותו מדכתיב 'ונמצא בידו' — העירו התוס' (עפ"י סוגית ב"מ י' שצריך ריבוי מיוחד על כך, ואין ללמוד מעצם משמעות המלה 'בידו'. ואכן כך עולה מפשטות הסוגיא בב"מ נו: אמנם יש שכתבו שלפי מסקנת הסוגיא שם המושג 'בידו' בתורה מורה על 'רשות' ולא 'יד' ממש וכפשטות דברי רש"י כאן בשם המכלתא. (ע' יד דוד ב"מ שם; בית ישי סה, א ד"ה והנה מצד; משך חכמה תצא כד, א. וע' בשו"ת הרשב"א ח"ד ריג, בדיונו על לשון 'יד' הכתוב בשטרות, וכן בשו"ת חוט המשולש טור א כג).

דף פו

רבי יהודה סבר מאחיו — לאפוקי עבדים. בני ישראל — למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין. מבני ישראל — למעוטי... — ואין לדרוש מ' דמאחיו כדרך שדורש מ' דמבני ישראל — לפי שנצרך לגופו — 'נפש מאחיו'. לא כן 'מבני ישראל' אין ה-מ' נצרך, שהיה לו לומר 'נפש מאחיו בני ישראל' (כ"נ פשוט).

רבי יהודה סבר מאחיו לאפוקי עבדים... ורבנן מאחיו לאפוקי עבדים לא משמע להו, דהא אחיו הוא במצות. בני ישראל, מבני ישראל — חד למעוטי עבד וחד למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין' — ואם תאמר, מדוע אין אומרים 'בני ישראל' 'מבני ישראל' — אין מיעוט אחר מיעוט אלא